

ПОНЯТТЯ *KRIEG*: КОГНІТИВНИЙ ТА КОМУНІКАТИВНИЙ ДОСВІД

THE CONCEPT OF WAR: A COGNITIVE AND COMMUNICATIVE EXPERIENCE

Зубач О.А.,

orcid.org/0000-0003-1884-6875

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри німецької філології

Волинського національного університету імені Лесі Українки

Стаття присвячена вивченню специфіки сприйняття поняття *Krieg* у німецькомовному лінгвокультурному дискурсі та аналізу лексико-семантичних та структурних конструкцій на позначення війни у німецькомовному дискурсі. Процеси пізнання воєнного світу відображені у поняттєвій оболонці досліджуваного поняття, яке формує цілісні сукупні знання про вербальні, невербальні або ментальні одиниці пам'яті про війну, воєнні образи або воєнні явища та воєнну ситуацію тощо. В німецькомовному дискурсі поняття *Krieg* імплікує національно-культурну специфіку сприйняття війни та її маркерів. Поняття *Krieg* є своєрідним конденсованим конструктом, що позначає результати процесів пізнання про війну, військову терміносистему та характеризується системністю номінативного, денотативного, сигніфікативного значень та конотативного забарвлення. Поняття *Krieg* формується крізь парадигму взаємодії етимологічного та лексичного значень слів на позначення війни, де прогнозується комплексна інтерпретація воєнного досвіду. Інформаційний зміст досліджуваного поняття розкриває соціальну, політичну та історичну категорії. Поняття *Krieg* виконує функцію кванта знань з метою свідомого відображення реальної картини світу, яка асоціюється з війною. Поняття *Krieg* прогнозує інформацію як про війну або воєнну дійсність, так й про її види. У плані змісту поняття актуалізуються стереотипні елементи, асоційовані фігури, національно-культурні реалії тощо. План вираження експлікується крізь парадигматичні та синтагматичні способи фіксації старого-нового досвіду, зокрема й створення синонімічних рядів. Поняття *Krieg* є маркером воєнного та військового дискурсів, де прагматизується перенесення фонових знань реципієнтів у фрагменти воєнної реальності. Емоційно-експресивна ознака поняття *Krieg* впливає на конструювання образів конфліктної реальності, свідомого відображення дійсності та формування тезаурусної бази для когнітивної, мовної та мовленнєвої систем, що впливає на формування лінгвістичної компетенції. Специфіка поняття *Krieg* висвітлюється крізь процеси номінування предметів або об'єктів, репрезентації фонових або прототипних знань про війну та принципи її усвідомлення в німецькомовному дискурсі.

Ключові слова: план змісту, план вираження, поняттєві категорії, національно-культурні реалії, фонові знання.

The article is devoted to the study of the specificity of the perception of the concept *Krieg* in the German linguistic and cultural discourse and the analysis of lexical-semantic and structural constructions denoting war in the German language discourse. The processes of cognition of the wartime world are reflected in the conceptual framework of the studied concept, which forms a holistic cumulative knowledge of verbal, non-verbal or mental units of memory about war, war images or phenomena and the war situation. In the German-language discourse, the concept of *Krieg* implicates the national and cultural specificity of the perception of war and its markers. The concept *Krieg* is a kind of condensed construct that denotes the results of the processes of cognition about war and military terminology and is characterized by the systematic nature of nominative, denotative, significative and connotative meanings. The concept *Krieg* is formed through the paradigm of the interaction of the etymological and lexical meanings of the word *war*, which reflects a comprehensive interpretation of the war experience. The information content of the concept under study reveals social, political and historical categories. The concept *Krieg* functions as a quantum of knowledge in order to consciously reflect the real picture of the world associated with war. The concept *Krieg* predicts information about both war or war reality and its types. In terms of the content of the concept, stereotypical elements, associated figures, national and cultural realities, etc. are actualized. The plan of expression is explicated through paradigmatic and syntagmatic ways of fixing the old-new experience, including the creation of synonymous stages. The concept *Krieg* is a marker of war and military discourses that pragmatizes the transfer of recipients' background knowledge into fragments of military reality. The emotional and expressive feature of the concept *Krieg* influences the construction of images of conflict reality, conscious reflection of reality and the formation of a thesaurus base for cognitive, linguistic and speech systems, which affects the formation of linguistic competence. The specificity of the concept *Krieg* is highlighted through the processes of nominating subjects or objects, representation of background or prototypical knowledge about war and the principles of its awareness in German-language discourse.

Key words: content plan, expression plan, conceptual categories, national and cultural realities, background knowledge.

Постановка проблеми. Сучасний світ містить концептуальні знання про дійсність, які визначають розуміння та інтерпретацію реалій сьогодення. Пізнання дійсності є результатом діяльності когнітивної свідомості носіїв мови та свідомого рефлексивного відображення дійсності та навколишнього світу. Процеси пізнання

картини світу, яку визначають «мозаїкоподібною польовою структурою взаємопов'язаних мовних одиниць, яка відбиває порівняно об'єктивний стан речей довкілля і внутрішнього стану людини, тобто загалом картину (модель) світу як таку» [4, с. 15], передбачають оперування загальною та специфічною інформацією про цільовий

світ та систематизацію знань про культурний дискурс. Складність процесу пізнання не вичерпуються лише знаннями про структурну організацію світу, а й охоплюють безліч мисленнєвих конструкцій, які є цінними для представників цільової лінгвокультури.

Процеси пізнання воєнного світу формують сукупність знань про вербальні та невербальні одиниці пам'яті, що є результатом своєрідного відображення свідомого та позасвідомого та відзначається національно-культурною специфікою. Поняття *Krieg* є своєрідним конденсованим поняттям, що позначає результат процесу пізнання про війну, військову терміносистему, що характеризується системністю номінативного, денотативного, сигніфікативного значень та конотативного забарвлення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Науковці досліджують війну з урахуванням різних предметів та об'єктів досліджень. У науковій парадигмі знань війна досліджується з урахуванням лінгвістичного аналізу задля виявлення загальних та системних закономірностей у мовній системі [8, с. 50; 5, с. 101–106], крізь когнітивні моделі її репрезентації та концептуальні метафори [9, с. 14–23; 3, с. 110–114]. У межах дискурсивних досліджень поняття війни вивчається як контрастивний інструмент медіавпливу на реципієнта [10; 15, с. 15–48]. Еколінгвістичні аспекти вивчення специфіки осмислення людиною поняття війни як конструкт розвитку еколінгвістичної свідомості простежуються й у сфері медіаекології [13; 7, с. 144–149]. У площині лінгво-філософського підходу до вивчення мовних явищ поняття війни, її сутність, зміст та природа досліджується крізь взаємозв'язок мови, війни, етики та політики [12].

В. Міщенко і В. Дубик досліджували поняття війни в метафоричному плані та зазначили, що лексичні елементи зі сфери війни репрезентовано в політичному дискурсі як засіб політичного впливу, що актуалізовано в певних фреймах («війна – зброя», «війна – мобілізація», «війна – атака», «війна – вибух», «війна – воїни», «війна – конкурент», «війна – захисні дії», «війна – демонстрація сили», «війна – воєнні операції», «війна – бій», «війна – поразка», «війна – перемога» [6, с. 194]. У площині психолінгвістики вивчалися асоціативні поля концепту ВІЙНА шляхом проведення вільного асоціативного експерименту з метою встановлення слів-реакцій на стимул «війна» за структурними, семантичними і конотаційними характеристиками [1; 2; 11, с. 72–76].

Постановка завдання. У нашій розвідці ми розглядаємо поняття *Krieg* як детермінант для позначення вербалізованого змісту поняття, що фіксується у мові крізь лексико-семантичні або структурно-граматичні структури. Мета нашої статті полягає у вивченні поняття *Krieg* у площині воєнного дискурсу. Завдань нашої розвідки передбачає вивчення поняття *Krieg* та аналіз лексико-семантичних конструкцій на позначення війни у німецькомовному військовому дискурсі. Матеріалом розвідки слугували лексикографічні та медійні німецькомовні інтернет-видання [14; 17; 18].

Виклад основного матеріалу. Поняття *Krieg* є маркером колективних знань про війну в діяхронному та синхронному вимірах, що реалізуються в мові та мовленні безпосередньо під час взаємодії етимологічного (*bewaffnete Auseinandersetzung*, ahd. *krieg* 'Beharrlichkeit, Hartnäckigkeit, Rechthaberei' (10. Jh.), mhd. *Krieg*, *krieg* 'Anstrengung, Bemühen, Streben nach oder gegen etw., Widerstreben, Widerstand, Zwietracht', auch 'Streit mit Waffen, Kampf, bewaffnete Auseinandersetzung', mnd. *Krich*, mnl. *crijch* 'Halsstarrigkeit, Zwietracht, Streit, Kampf', nl. *krijg* 'Krieg' sowie ahd. *Widarkriegelîn* 'halsstarrig' etc.) та лексичного значень (*organisierte militärische Auseinandersetzung meist großen Ausmaßes und längerer Dauer zwischen Staaten, Militärbündnissen, ethnischen, sozialen oder anderen Interessengruppen; mit großem Aufwand geführte staatliche oder gesellschaftliche Agitation bzw. Aktion gegen etw. oder jmdn.; heftige, meist langwierige Auseinandersetzung* [16]).

Досліджуване поняття функціонує не лише як квант знань, але й як конструкт задля відображення принципів реального сьогодення (*Missachtung aller geltenden Grenzen, Eroberung, lediglich vollständige Eliminierung*). Інформаційний зміст поняття інтерпретує особливості сприйняття війни у свідомості реципієнтів німецькомовного дискурсу та розкривається у таких категоріях:

- соціальна (*die Freigabe des Verkaufs von Ackerland*),
- політична (*langanhaltende kriegerische Auseinandersetzungen, Stellungskriege*),
- історична (*gewaltsam eine imperialistische Weltordnung sowjetischer Prägung zu erzwingen*).

Тісний зв'язок між процесами свідомого відображення дійсності та інформаційної бази мовної та мовленнєвої систем поняття *Krieg* розкриває відображення реальної картини світу як у комунікативній, так і когнітивній свідомості людини, що впливає на формування лінгвістичної ком-

петенції. Поняття *Krieg* отримує постійно нові мовні форми внаслідок складування та накопичення інформації про війну, актуалізуючи у процесі мисленнєвої діяльності різні її ознаки та специфіку трактування уявлень про неї (*ein Konflikt zwischen russischem Herrschaftsanspruch einerseits und ukrainischer Selbstständigkeit, die Möglichkeit einer gleichberechtigten Ko-Existenz von Palästinenser:innen und Israel:innen in einem Staat oder in zwei Staaten*).

В понятті *Krieg* номінує план змісту (*kriegerisches Vorgehen, kriegerische Handlung, kriegerische Auseinandersetzungen*) та активує план вираження (*bei der Annexion, unter Missachtung aller geltenden Grenzen, einen Kampf gegen das freiheitliche Wertesystem*) крізь парадигматичні та синтагматичні механізми вираження національно-культурної інформації про реальні події.

Поняття *Krieg* передбачає не лише наявність інформації про війну або воєнні дії, воєнні операції (*der Angriff, der Einmarsch, militärische Strategie/ Militärstrategie, kriegerisches Vorgehen, kriegerische Handlung, kriegerische Auseinandersetzungen, die Verletzbarkeit staatlicher Grenzen*) та її види (*der Krieg: Ermüdungskrieg, Angriffskrieg, Blitzkrieg, Getreidekrieg/Kornkrieg, Weltkrieg, Atomkrieg, Cyberkrieg*), а й розкриває особливості мовних категорій, функціональна особливість яких полягає в організації воєнної дійсності (*Drohung eines Einsatzes der Waffen, Gefahr der Selbstvernichtung der Welt durch nukleare Waffen*), створенні стереотипних / асоційованих фігур (*der Konflikt, die Fluchtbewegung, gewaltsame Weltordnung, Missachtung*), виокремленні світових (*der Erste Weltkrieg, der Zweite Weltkrieg, das G7-Treffen*) та національно-культурних реалій (*Deutsches Reich*), фіксації старого-нового досвіду (*die Eroberung, bakteriologischen / chemischen Krieg führen, Gefahr der Selbstvernichtung der Welt durch nukleare Waffen*) тощо.

Формування поняття *Krieg* передбачає виявлення та систематизацію мовних елементів, які номінують предмети (*der Generalplan, der Bahntransport*) або моделі репрезентації знань про війну (*der Aggressor, die vollständige Auslöschung, die Mittelmacht, die Annexion*) та її чуттєво-мисленнєве освоєння (*die Falschinformationen, die Gerüchte, fragwürdige Informationen zum Konflikt, mögliche Desinformationen, Fake-News*), що викарбовує мовно-культурний субстрат у синергетичній системі етносвідомості.

Примітним, на нашу думку, є виявлення синонімічних рядів, які свідчать про транзакції досвіду реципієнтів мови цільової лінгвокуль-

тури, що формує антропну природу колективної свідомості (*Abnutzungskrieg, Materialschlacht, Vernichtungskrieg usw.*).

Специфіка поняття *Krieg* зумовлена особливостями її основного завдання – забезпечити фахову комунікацію в площині воєнного дискурсу, де структурно-семантичні елементи формального забезпечення поняття *Krieg* є ключовими для фонових знань (*die Verletzbarkeit staatlicher Grenzen, die Einmischung in innere Angelegenheiten anderer Staaten, die Verachtung der allgemeinen Menschenrechte*) та розкривають закономірності взаємозв'язку і співвідношень між об'єктами в фрагментах реальної дійсності (*Drohung eines Einsatzes dieser Waffen, das Vorhandensein von lössreichen Böden (sog. Schwarzerde)*).

Концептуалізація поняття *Krieg* базується на образному переосмисленні та порівнянні з боротьбою (*terroristische Angriffe, eine genozidale Absicht*), конфліктом (*die Grausamkeit der Verbrechen an Zivilist:innen, verstörende Konfliktrealität und Gewalteskalation*), протистоянням (*die Entweder-Oder-Logik, „Achse des Widerstandes“, die normative Frage nach der Legitimität und Illegitimität von Gewaltanwendung*). Специфіка його сприйняття вимагає високої концентрації уваги на воєнні факти чи події та змушує зануритися в інформаційні потоки про воєнні події, що дозволяє моделювати або коригувати ціннісні орієнтири стандартів життя та відображено в мовній картині світу цільової лінгвокультури (*die europäische Ordnung verletzen, eine grundlegende Neuordnung internationaler Beziehungen*).

Експресивна ознака поняття *Krieg* експлікується у здатності впливати на реципієнта та викликати в його свідомості образи з різними проявами психологічного напруження задля конструювання мовної конфліктної реальності, зокрема естетичним (*weit über dem Eigenbedarf erzielt*), експресивним (*durch die Erschöpfung erzwingen*) та емоційним (*keinerlei Eroberung*).

Специфіка поняття *Krieg* відображає ставлення до війни та полягає в намаганні дійти до розуміння природи воєнного дискурсу, досягнути його укоріненість у системах мови та мовлення. Функціональні особливості досліджуваного поняття сприймаються як щось природне та пов'язане із складними ментальними схемами та мовними конвенціями.

Висновки. Поняття розкриває семантичні та структурні особливості вираження національної свідомості у німецькомовному дискурсі та динамічною основою задля конкретизації знання про війну та воєнні дії тощо через мовні засоби.

Досліджуване поняття поєднує загальні значення для позначення війни та складається з конкретно-образних характеристик для позначення війни. Примітним є, на наш погляд, сукупність категорійних ознак досліджуваного поняття, якими оперує людина в процесах мислення задля відбиття досвіду, що несе комплексну інформацію про інтерпретацію явища чи предмета пов'язаного з війною. Війну досліджують, з одного боку, як слово, яке

класифікується за семантичними, структурними та конотаційними ознаками. З іншого, розглядають як поняття, зміст якого розкривається крізь лінгвокультурологічні або лінгвофілософські елементи, де закарбовано багатовікові спостереження в межах цільової лінгвокультури.

Перспективним вбачаємо дослідження концептуальних ознак поняття *Krieg* в німецькомовному публічному дискурсі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Близнюк К. Р., Скідченко Р. О. Асоціативне поле концепту війна у свідомості української молоді. *Закарпатські філологічні студії*. 2022. 23. С. 18–23.
2. Васянович Є. Психолінгвістичний аналіз асоціативного поля війна як фрагменту мовної картини світу українських студентів-гуманітаріїв. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського*. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 31 (70), No 1, Ч. 1. 2020. С. 13–17.
3. Вільчинська Т. Концепт «ВІЙНА»: особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії*. 2017. 34. С. 110–114.
4. Жайворонко В. В. Українська етнолінгвістика: нариси : навч. посіб. Київ: Довіра, 2007. 262 с.
5. Мацюк Г. Взаємодія понять мова – війна як об'єкт лінгвістичного аналізу: результати і нові підходи. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2021. Вип 35. Том 7. С. 101–106.
6. Міщенко В. Г., Дубик В. І. Метафора концепту ВІЙНА в сучасному франкомовному політичному дискурсі. *Вісник Львівського університету*. 2013. Вип. 21. С. 190–196.
7. Пянковська І. В. Лексичні особливості німецьких медіа-текстів на тему “Krieg in der Ukraine” в контексті медіаекології. *Нова філологія*. 2022. 86. С. 144–149.
8. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
9. Яворська Г. М. Концепт «ВІЙНА»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети*. 2016. No 1 (38). С. 14–23.
10. Alayhya A. F. Critical Discourse Analysis of Newspaper Articles Declaring the Outbreak of War in Ukraine: The Washington Post vs. The Moscow Times. *International Journal of Society, Culture & Language*. 2023.
11. Dumanska V. Psycholinguistic Markers of Hybrid Warfare. *Psycholinguistics in a Modern World*. 2020. 15. pp. 72–76.
12. Liebsch B. Das ‚Wort‘ und der Krieg. Zum Sinn der Sprache zwischen Ethik und Politik. *Zeitschrift für Praktische Philosophie*. 2019. Band 6, Heft 1. S. 161–188.
13. Materynska, O. Translating anthropomorphic metaphors of war: an ecolinguistic approach. Proceedings of the International Research-to-Practice Conference for Translators, Young Scholars and Students TITA 2020, SHS Web of Conferences. 2021. Volume 105.
14. Pfeifer H., Weipert-Fenner I. Israel – Gaza: Ein deutscher Kriegsdiskurs <https://www.boell.de/de/2023/12/18/israel-gaza-ein-deutscher-kriegsdiskurs>
15. Weiss, D. Der Ukraine-Konflikt im Spiegel einer kontrastiv-quantitativen Diskursanalyse: methodologische Grundlagen. *Language and power in Discourses of conflict : Specimina philologiae Slavicae*. Berlin-Bern-Bruxelles: Peter Lang, 2020. S. 15–48.

ЛЕКСИКОГРАФІЧНІ ДЖЕРЕЛА:

16. DWDS <https://www.dwds.de/>
17. Ukraine-Krieg. Fakten und Hintergründe <https://www.politische-bildung-brandenburg.de/themen/wir-hatten-ein-normales-leben-ukraine-2006-2023/ukraine-krieg-fakten-und-hintergruende>
18. Kleines Lexikon Krieg und Sprache: Russland–Ukraine <https://gfd.s.de/kleines-lexikon-krieg-und-sprache/#Blitzkrieg>